

پزشکی در ایران

حرفه، تخصص و سیاست

(۱۳۴۳-۱۹۳۳ق)

هرمز ابراهیم‌نژاد

www.ketab.ir

ترجمه

محمد کریمی

مرتضی ویسی

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
- ابراهیم‌نژاد، هرمز Ebrahimnejad, Hormoz :
پزشکی در ایران: حرفه، تخصص و سیاست (۱۳۴۳-۱۳۹۱ق.) / نویسنده هرمز ابراهیم‌نژاد :
- مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
- ترجمین محمد کریمی، مرتضی ویسی.
تهران: شیرازه کتاب ما، ۱۴۰۲.
۳۲۴ ص.: مصور، جدول، نمودار.
مجموعه جامعه و سیاست؛ ۲۰.
۹۷۸-۶۲۲-۷۴۸۹-۹۶-۵
- وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
یادداشت
یادداشت
موضوع
- فیبا :
عنوان اصلی: Medicine in Iran Profession, Practice and Politics (1800-1924)
کتابنامه: ص. ۲۸۸ - ۳۱۰.
نمابه.
پزشکی - ایران -- تاریخ -- ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق.
Medicine -- Iran -- History -- 1779 - 1925
- شناسه افزوده
شناسه افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی
- کریمی، محمد، ۱۳۵۰ اسفند- مترجم
ویسی، مرتضی، ۲۹/۰۶/۱۳۶۴
R1۳۱
۹۵۵/۶۱
۱۱۶۶۱۶۱

www.ketab.ir

پزشکی در ایران

حرفه، تخصص و سیاست (۱۳۴۳-۱۳۹۳ق)

نویسنده: هرمز ابراهیم‌نژاد

مترجمین: محمد کریمی و مرتضی ویسی

انتشارات: شیرازه کتاب ما

تیراژ: ۳۳۰ نسخه

چاپ دوم: تیر ۱۴۰۲

چاپ: پردیس دانش

تهران، صندوق پستی: ۱۱۱-۱۳۱۴۵

تلفن: ۸۸۹۵۲۲۹۷ فکس: ۸۸۹۵۱۶۹۱

همراه: ۰۹۳۶-۹۵۰۰۱۸۲

سایت: www.shirazehketab.com

فهرست مطالب

۷	یادداشت دبیر مجموعه
۱۱	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۳۹	فصل اول: وضعیت نظری و عملی پزشکی در ایران قرن سیزدهم
۹۷	فصل دوم: پزشکان و مواجهه آنها با پزشکی غربی
۱۵۹	فصل سوم: جنبش اصلاحی و نهادسازی پزشکی
۲۱۳	فصل چهارم: گذار پزشکی در دوران مشروطه
۲۸۱	نتیجه
۲۸۷	منابع و مآخذ
۳۱۱	فهرست اعلام

یادداشت دبیر مجموعه

از میان تمامی حوزه‌های مطالعاتی‌ای که درک چگونگی و تبعات تغییرات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع را در گذار از نظام قدیم به جدید یا همان گذار از سنت به تجدد، مد نظر قرار داده‌اند، مطالعات ناظر بر تاریخ پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و هستند. دلیل این امر آن است که تاریخ‌نگاری پزشکی، چاره‌های جز بازمینی انتقادی دوگانه‌سازی‌های معمول و مألوف علوم اجتماعی ندارد. هم آن دوگانه‌هایی که ازلی و ابدی به‌شمار می‌آیند مانند دوگانه علم و باورمندی، فرد و جامعه و اخلاق و سیاست؛ هم آن دوگانه‌هایی که گفته می‌شود حاصل تطوّر خود علوم انسانی هستند، مانند دوگانه شرق‌شناسی و غرب‌شناسی، دوگانه نگاه و منش استعمارگر و استعمارزده و مهم‌تر از همه دوگانه سنت و تجدد. حاصل این بازمینی انتقادی، نه فقط گشایش درپچه‌های جدید برای تغییر نگاه نسبت به آن دوگانه‌هاست، بلکه ارایه الگوی موفقی است برای کلّ حوزه مطالعات جوامع در حال گذار. خواه، گذار از بینش‌ها و روش‌های سنتی به بینش‌ها و روش‌های مدرن - موضوع بحث کتاب حاضر - خواه گذار از انواع و اقسام اقتدارگرایی به دموکراسی. کتاب حاضر روایت تغییرات نظری و نهادی پزشکی در ایران است از پایان قرن دوازده قمری تا میانه قرن چهارده. روایت بافتار سیاسی و اجتماعی‌ای که این دگرگونی در آن ممکن گشت و مهم‌ترین عواملی که موجبات آن را فراهم آوردند.

روایتی که طی آن، نگاه پزشکان هم به این علم و هم به مقام خودشان تغییر کرد؛ هم زمان و هم حوزه‌هایی که پزشکی خود را ملزم به مداخله در آنها می‌دانست منقلب شد و هم ابزارهایی که این علم توانست برای بهبود کارآمدی‌اش در اختیار بگیرد تفاوتی جدی کردند. تغییراتی که گاه شتاب‌زده و از روی ناچاری پذیرفته شدند و گاه با تأمل و تأنی بسیار. با اینهمه و علیرغم وسعت گستره دگرگونی - که بدون تردید خیره‌کننده است - آنچه در این کتاب به درستی بر آن تأکید شده است و بیش از خود این دگرگونی برای مطالعات گذار جوامع از سنت به تجدد اهمیت دارد، تعاملاتی هستند که این گذار را میسر کردند و بستر نهادی این تعاملات.

مقاومت در برابر تغییرات در شیوه تفکر و عمل در پزشکی در تمامی نقاط جهان وجود داشته است و ایران در این زمینه استثنایی به‌شمار نمی‌آید. مهم آن است که چه عواملی در امکان فائق آمدن بر این مقاومت‌ها دخیل بودند. وقوف به نیازهای بهداشتی جامعه‌ای که در همین دوران بر تعاملش با جهان افزوده می‌شد، آگاهی از لزوم تغییر مرکز ثقل پزشکی از فرد به جامعه و شناسایی اهمیت پزشکی برای تقویت اقتدار نظامی و دیگر عواملی از این دست، همه و همه در تعدیل مقاومت در برابر تغییرات حیاتی بودند. با اینهمه تردیدی نمی‌توان داشت که اگر نهادهایی برای گفت‌وگو و تعامل میان اطباء سنتی و پزشکان جدید - اعم از پزشکان خارجی که به ایران دعوت می‌شدند و پزشکان ایرانی‌ای که برای تحصیل به کشورهای اروپایی اعزام می‌شدند - تأسیس نمی‌شد، نه این تغییرات با چنین سرعتی پدید می‌آمدند و نه چنین گستره چشمگیری می‌داشتند. زیرا حتی اگر بسیار معمول بود که این مقاومت‌ها بیانی عقیدتی و باورمندانه اتخاذ کنند، اما در حقیقت جز در موارد بسیار نادری، خالی از چنین وجهی بودند و اغلب یا نتیجه عرف و عادت بودند یا حاصل نگرانی اطباء سنتی در از دست دادن جایگاه ممتازشان در سلسله مراتب قدرت. جایگاه پُر ارج و قربی که در رفت‌وآمد با دربار و تقرّب به پادشاه و خانواده‌اش خلاصه می‌شد. تأسیس نهادهای مسئول بهداشت و سلامت عمومی، علاوه بر ایجاد امکان گفت‌وگو و مشورت میان اطباء سنتی و پزشکان جدید و تبادل تجارب و آراء و عقاید، بحث اقتدار را از فرد به نهاد منتقل کرد و ارج و قرب را از موضوعی شخصی به امری جمعی مبدل ساخت؛ میان اعضا

همبستگی به وجود آورد و مسئولیت را همگانی کرد. فضای نهادی بود که راه تبادل دیدگاه‌های قدیم و جدید پزشکی و پذیرش آنها را هموار کرد و از سختی پافشاری‌ها کاست.

مراد تقفی

www.ketab.ir